

Reservväelaste õppekogunemistel mitteoalemise põhjused

Eesti Uuringukeskus OÜ

Veebruar 2024

Eesti Uuringukeskus OÜ viis 2024. aasta veebruaris läbi grüpiintervjuu reservväelastega, kes said kutse õppekogunemistele, aga ei ilmunud kohale ega saanud vabastust Ussisõnade 2023 või Kevadtorm 2023 aasta õppusest. Intervjuu eesmärk oli mõista mitteoalemise põhjuseid ja koguda tagasisidet, kuidas õppuste korraldust ning kommunikatsiooni tulevikus parandada. Intervjuul olid nõus vabatahtlikult osalema kolm reservväelast.

Kõik intervjuul osalenud olid läbinud ajateenistuse viimase 15 aasta jooksul, kaks intervjuueeritavat olid ajateenistuse läbinud kohe peale gümnaasiumit ja üks osaleja läbis selle mõnevõrra hiljem: „Viilisin üsna kaua ajateenistusest, elasin välismaal ja suht enne lõppu otsustasin siiski, et peab käima kaitseväes. Et kui ma soovin avalikult kritiseerida näiteks midagi või poliitikasse või mõnele riigitööle minna, siis on hea, kui see on nagu tehtud.“

Intervjuueeritavad olid ajateenistuse läbinud liikuv raadiosidepunkti ülemana, laskur-sanitarina ja medauto juhina nooremseersandi auastmes.

Ajateenistusega olid intervjuul osalenud üldjoontes rahul, kuid toodi ka välja negatiivseid aspekte, nt ajaressursi ebamõistlik kasutamine.

Kaks intervjuueeritavat olid osalenud varasematel õppekogunemistel, üldse ei olnud osalenud üks intervjuueeritav. Õppekogunemistele kutsuti intervjuueeritavaid vahetult peale ajateenistust üsna tihedalt, siis oli pikk vahe ja hiljuti kutsuti Ussisõnade õppekogunemisele. Varasemad õppekogunemised, kus intervjuueeritavad osalesid, olid 10-päevased.

Intervjuueeritavad on saanud õppekogunemistele kutsed nii pabervormis kui ka meili teel. Lisaks oli üks intervjuueeritav saanud eelmisel korral infot õppekogunemise kohta ka **eelõppekogunemisel**, mis toimus üks kuu enne õppekogunemist. Eelõppekogunemise infojagamist peeti asjalikuks ja vajalikuks: „Kuu enne nii-öelda päris õppekogunemist oli meil see eelõppekogunemine, kus siis anti nii-öelda jaorühma ülematele ülesanded, kirjeldused. Kõik see oli väga asjalik, hästi informatiivne, hästi sisuline. Kõik, kes kohal olid, jäid rahule, selliseid kogunemisi nagu Ussisõnade ettevalmistav kogunemine on vaja, siis jäävad inimesed ka käima tuleviku kogunemistel.“ **Kuid lisaks kutsele ei olnud õppekogunemiste kohta keegi mujalt lisainfot otsinud.**

Intervjuueeritavatelt uuriti, millist infokanalit eelistatakse õppekogunemiste info saamiseks. Toodi välja, et ilmselt oleks **e-mail** kõige parem kanal, kuid samas tuleb arvestada, et osa e-maile muutuvad. Sama kehtib ka telefoninumbrite osas. Pakuti, et **infot peaks jagama samaaegselt nii läbi riigisüsteemide kui erinevate teavituskanalite.** Lisaks võiks olla ka **kampaaniad, nt sotsiaalmeedia kanalites.** Tehti ka ettepanek videokutse teha: „Ma usun, et aitaks ka videokutse vorm, kus pataljoniülem, malevkonna ülem või kaitseväge ülem (halvemal juhul ka Kaitseminister – kuigi poliitiline kaju võib tekitada ka vastumeelsust), kutsub osalema

õppekogunemisel, selgitab jälle kogunemise sisu, rõhub pere ja enda vara kaitseks valmistumisele.“

Samas leiti, et need, **kellel ei ole motivatsiooni õppekogunemistel osaleda, eiravad kõiki kontaktivõtte:** „*Et kui mul on mingi võimalus seda kutset mitte näha, siis ma igaks juhuks ei näe seda.*“

Õppekogunemiste ajalise pikkuse osas töid kõik intervjuueeritavad välja, et kogunemine peaks olema võimalikult lühikese aja sees ja sisu võiks olla selgelt eesmärgistatud. „*Viimane õppekogunemine oli väga hästi korraldatud – vahtimist ei olnud ja olid ka hingetõmbepausid ja söögipausid, aga sellist niisama molutamist ei olnud. Tänapäeval keskmisel inimesel ei ole aeg ülemäärane ressurss. Ja oluline oleks ka sisu, et eesmärk ei peaks olema see, et ohvitserid saavad sõda mängida päris sõduritega, vaid et sõdur, kes sinna läheb, saab teadmisi värskendada–uuendada. Et ta oleks võimekas sõdur, et igasugune varustuse valvamine, see nagu ei ole sisukas tegevus ega osalemise motivatsiooni tõstja.*“ Samas mõisteti, et teatud protseduurid võtavad kauem aega, mis võivad põhjustada teatud perioodidel niisama olemist: „*Et see formeerimine on ajamahukas protsess, mis võiks kiiremini toimuda, kuid tihti ei suudeta seda teha.*“

Intervjuueeritavatelt uuriti nii põhjuseid, miks nad ise ei osalenud viimasel õppekogunemisel kui ka seda, millised võiksid üldiselt olla õppekogunemistel mitteosalemise põhjused.

Üks intervjuueeritav, kes oli varasemalt mitmel õppekogunemistel osalenud, ei saanud viimasel õppekogunemisel osaleda, kuna tal **sündis samal ajal perre laps.** Ta tegi ka omapoolseid jõupingutusi, et antud olukord korrektselt lahendada: „*Ma ei saa minna, sest just sündis laps, mu naine vajas mind. Ma tegelikult hakkasin õige varakult neid teavitama, et mul on täpselt sellel ajal tähtaeg. Ja keegi ei osanud mind aidata, et kuidas siis selles olukorras käituda. Sest see inimene, kellega mina suhtlesin, ütles, et temal ei ole nagu pädevust seda nii-öelda vabastust vormistada. Lõpuks siis selleks, et nagu mitte seadust rikkuda, ma hakkasin seadust uurima ja ma võtsin isapuhkust, sest et ma lugesin seadusest välja, kui on vormistatud ametlik isapuhkus, siis sellest piisab tõendamiseks.*“

Teine intervjuueeritav oli varasemalt kahel õppekogunemisel osalenud ning ühel mitte osalenud, mille põhjuseks oli **ebameeldiv kogemus esimesest õppekogunemisest ning kehv tervis:** „*Tegelikult mul oli nagu tervis ka suhteliselt kehva sel ajal, et seal oli üks niisugune suur kobarpõhjus. Ma olen 37 ja ei ole enam nii heas vormis kui 13 aastat tagasi, kui seal teenisin. Ja on selline tunne ka, et võib-olla ei jaksa kaks nädalat metsas panna ilma uneta. Ja eelmisel korral oli selline ebameeldiv kogemus ka. Olin liikuva raadiosidepunkti ülem ehk siis raadio autoülem ja mulle öeldi, et ei olegi autot anda. Ja siis öeldi, et teeme hoopis mingisuguse kiirreageerimisrühma, et meil on siin mehi, et minge mängige sõda mingisuguse ohvitseri käe all. Et mul on raadioside alane väljaõpe, aga ma ei saa seda rakendada. Ma olen seersant, aga tuleb mingi reamees, ütleb, et kuule, tule tassi neid kaste ja siis seisab ise käed taskus. Mul on tunne, et kasutaks oma ajaressurssi kuidagi mõistlikumalt. Lisaks veel pidime mingit 12h seisnud suppi sööma, mis on täiesti ebatervislik, ilmselt seaduse vastane.*“

Kolmas intervjueeritav ei olnud kahel kutsutud õppekogunemisel osalenud ning selle põhjusteks olid sissetuleku puudumine õppekogunemise ajal ja välismaal elamine, kuid ka usaldamatus Kaitseväe vastu: „Ühe korra isiklikel põhjustel ja teisel korral, kui mind kutsuti, siis ma elasin jälle välismaal Portugalis, kus siis juba ainuüksi lennukipiletid on mingi 500 eurot ja olen ka pere ainuke elatiseteenija, ma oleksin selle ajaga kaotanud üle 1000 euro. Teine küsimus oli seoses nende süstidega, et vahepeal lasti tegevvälased lahti vaktsineerimata jätmise eest. Et kas teha kehalise puutumatuse otsustamise printsiip ei ole põhiõigus? Niisugune asi võib vabalt korduda. Selline tegevus ei kutsu riiki kaitsma või et ma olen olnud nagu patrioot ikkagi sünnist saati. Aga kui riik oma kodanike inimõigusi rikub, siis nagu kaob igasugune isu tulla vastu kuidagi riigile või olla kasulik või kuidagi kaasa lüüa selles tegevuses.“

Üldiselt arvati, et õppekogunemistele mittetulemise põhjus ei ole kutse mittekättesaamine, vaid seal on muud põhjused „Ma arvan, et 90 protsenti ei jäta sellepärast tulemata, et ei ole kutset kätte saanud, vaid seal on mingid muud põhjused.“

Põhjusteks arvati olevat ebaefektiivne ajaressursi kasutamine olukorras, kus inimesed tulevad vabatahtlikult muude tegemiste kõrvalt õppekogunemistele: „Väga paljud ikkagi meenutavad seda kaitseväeteenistust, kuidas lihtsalt see tiksumine, lihtsalt piin, mille jaoks ma käin oma aega seal kulutamas. Oma tutvusringkonnas ma olen küll seda väidet päris palju kuulnud.“

Lisaks toodi välja sissetuleku kaotust: „Ja teine asi on siis tõesti sissetuleku puudumine õppustel osalemise ajal.“, ja **tervist mõjutavaid faktoreid:** „Mõned võivad saada sealt terviserikke, mis võib-olla kestab terve elu, nt põlvevigastus, seljavalud ja pärast ei huvita see kedagi, riik ei hooli sellest inimesest, et ta on natuke nagu ettur“. Samuti arvati, et **kui ühe korra osaled, siis hakatakse pidevalt õppekogunemistele kutsuma:** „Kiida lolli, siis loll teeb veel, et ühe korra lähed kohale, siis jäädaksegi uuesti kutsuma iga kahe aasta tagant, et võib-olla kui kõrvale hiilid, siis rohkem ei kutsuta, jäetakse rahule.“

Intervjueeritavad arvasid, et **rohkem õppustel osalema motiveeriks riigikaitse strateegia sisuline ülevaatamine ja õppekogunemiste paremini eesmärgistamine.** „Lisaks võib-olla vajab üleüldiselt riigikaitse strateegia mingit korraliku uuenduskuuri, et vaadates, kuidas sõda Ukrainas täna käib droonidega. Võib-olla on just tehnoloogilisi arenguid toimunud, kuidas ennast varjata paremini ja ma ei tea, kuidas üldse sõda pidada paremini. Ma ei tea selline, massiline rindel olemine ei ole tänapäeva sõda. Selline kurnav õppekogunemine, kas seda on ikka vaja?“

Arvati, et õppused peaksid olema uute teadmiste ja oskuste omandamiseks: „Et see võiks ikkagi olla tõesti nagu sisuline. Et toimukski pigem erialane väljaõpe, kes on meedik, saab meditsiinilist väljaõpet. Ja lõpus võiks tõesti olla mingi kokkuvõttev harjutus. Mina mängiks hea meelega seda nii-öelda sõda ühe või kaks päeva seal, et need igasugused linnalahingud ja need välilaagrid on ka ägedad. Ma ei ole mingi sõjar, ma ei ole liitunud Kaitseliiduga.“ **Ussisõnade** puhul kõlas selles osas kiidusõnu: „Ma olen kuulnud, et Ussisõnad oli oluliselt asjalikum kui ükski varasem õppekogunemine.“

Intervjuueritavad rõhutasid ka **finantsilise toetuse vajadust**: „Kui siin nädalaks ajaks ongi see palgakaotus, et kes katab minu kohustused?“. Arvati, et õppekogunemistel osalemise kompensatsioon võiks olla seotud pensioni- ja maksusüsteemiga.

Oodatakse ka austavamast suhtumisest riigi poolt: „Ei meelitata, vaid karistatakse. Kui sa lähed kohale, siis on kõik väga tore, aga kui sa tahad nagu asjalikult öelda seal, et kuulge, ma seekord ei saa tulla, et millal järgmine võimalus tulla, siis ähvardatakse karistusega.“

Lisaks toodi välja, et **inimesi saaks rohkem värvata ja rakendada ka asendusteenistuse kaudu**: „On olemas ju ka asendusteenistus, et kõik lähevad, vahet ei ole, oled sa vigane või ei ole. Inimesel jalgu ei ole, siis täna ta saaks ju droonioperaator olla. Aga selles mõttes, et täna tõesti käib alla poole Eesti meestest ajateenistuses. Minu arvates on ebaõiglane, et tõesti osad lähevad, teevad selle nii-öelda ohverduse. Minu arust peaks asendusteenistust rakendama ikkagi oluliselt suuremal määral, kui seda tänaseni tehtud on.“

Arvati, et **relvaloa saamine** õppekogunemistel soodustaks neil osalemist: „Riik tahab ära korjata relvi, aga kaitseväes peab olema relv, see juba motiveeriks võib-olla paljusi ajateenistusse minema ja õppekogunemistel käima, kui nad saaksid endale relvaluba sealtkaudu hankida.“

Motivatsioon osaleda riigikaitstes on seotud ka sellega, kas inimene tunneb vastutust oma pere või varandust kaitsta: „Vaatamata sellele, et kas Kaja Kallase mees tegi seal Venemaal äri, minu pere elab siin, minu vanemad elavad siin, kõik mu investeeringud on siin või kinnisvara või mis iganes asjad. Oluline motivatsioon on see, kui tuleb reaalne situatsioon, et on vaja nõrgemaid kaitsta, siis ma pean seda tegema.“

Intervjuueritavatelt uuriti, millised kogemused või ootused on neil olnud seoses õppekogunemistega. Intervjuueritav, kes ei olnud ühelgi õppekogunemisel osalenud, arvas, et tal ei ole oma valdkonnas õppustel midagi õppida: „Nii palju, kui ma tuttavatelt kuulnud olen, siis meditsiinivaldkonnas väga palju midagi muutunud ei ole.“

Varasematel õppekogunemistel osalenutest üks intervjuueritav oli kõrgelt, teine aga madalalt motiveeritud tulevikus õppekogunemistel osalema. Mõlemad tõid välja, et nende **motiveeritust õppustel osalemiseks on mõjutanud varasemad õppekogunemiste kogemused**: „Viimane õppekogunemine, super, tõesti nagu väga-väga tip-top ja see laiapindne riigikaitse, et minu arust liigutakse väga õiges suunas, et kui see ikkagi mingi tramburai peaks pihta hakkama, siis paratamatult kõik saavad putitatud ja kõik inimesed peavad panustama.“ Teine intervjuueritav rääkis **oma kogemusest**: „Esimene kord me olime koos üks nädal aega Kuperjanovi kasarmus ja saime nagu teooriat ja siis nädal aega metsas, siis mulle meeldis lõpus see, et meile tehti enne nagu metsaminekut teooria uuesti selgeks. Ja siis metsas ka meid kuidagi nagu ei pressitud, harjutamine ei olnud võib-olla nii oluline kui teadmiste andmine, oluline oli ikkagi, et asi toimiks. Aga teinekord oli küll nagu hästi palju seda, et no mida ma teen, kui mul ei ole varustust, et mul ei ole seal seda autot. Aga kui see on nagu mõttega kurnav, sest et siis ta on okei, et ma mäletan, et minu meeskonnas oligi niimoodi, et me jõudsimme tagasi kuskile ja siis tuli üks ohvitser, ütles, et mul oleks vaja uuesti minna luurele. Okei, nagu et peaasi, et ei peaks istuma seal laagris ja valvama asju, et saad teha asju, milles on su väljaõpe, see on tugev

motivatsioon. Tegelikult esimene õppekogunemine oli positiivne, teine negatiivne. Minu puhul see ei vasta tõele, et ajateenistus oli negatiivne ja sellepärast ma ei taha minna.“

Intervjueeritavatelt küsiti **tagasisidet nii tänasele õppekogunemiste kutsele kui ka selle uuele formuleeringule**. Kõik intervjueeritavad jagasid arvamust, et **kumbki kutsevorm ei pane rohkem reservväelasi õppustega liituma, sest mitteosalemise põhjused ei sõltu kutse sisust**: „Vana kutse on minu jaoks harjumuspärane ja toimib samamoodi nagu uus kutse. Kumbgi kutse ei pane rohkem reservväelasi õppustega liituma, selles olen kindel. Kuigi oldi veendunud, et mitteosalemise põhjused on hoopis mujal, kui kutse sõnastamises, **tehti siiski mõned ettepanekud kutse uuele vormi kohta**: „Kui märkida ära selle reservväelase roll kogunemisel, siis kindlasti oleks osalus suurem, aga taaskord ajamahukas ettevõtmine. Kindlasti saaks seal kategoriseerida jne. Teiseks arvan, et õppekogunemise kutse võiks kirjeldada toimuva õppekogunemise käiku (ajakava, õppe eesmärk/missioon). Ideaalne oleks muidugi, kui antaks valida, kas õppuse 1. kuupäev või 2. kuupäev, aga arusaadavalt on see liiga kulukas ja ebamõistlik.“

Teemal, kas uus kutse vorm paneb mõtlema Eesti julgeoleku ohtudele, arvati, et neid ohtusid peaks iga reservväelane ka ilma kutseta teadma, kuid on hea, kui need on kutses märgitud.